

Drugi dolazak isusovaca u južnu Hrvatsku (I. dio)

Valentin Miklobušec *

Sažetak

Mnogošta u životu započne slučajno, a postane trajno. Tako je bilo i s dolaskom prvih isusovaca ponovno uspostavljene Družbe na jug Hrvatske, ili točnije na hrvatski etnički prostor koji je nekoć bio, a i danas je, širi od državnih granica. Njihov dolazak i rad bit će prikazani u tri dijela ovog članka, u tri susljedna broja ovog časopisa:

1. Trebinjska misija i njezini začetnici: Dva sicilijanska isusovca — Basile i Ayala — željeli su u misije preko oceana, a general reda šalje ih samo preko Jadrana. Stigoše u narod koji ih je trebao, Crkvi koja ih je zvala. Na poziv dubrovačkog biskupa otvorili su, naime, Trebinjsku misiju na području Trebinjske biskupije.

2. Trebinjska misija nije imala uvjeta za razvoj pa se dokida, a uspostavlja se puno prostranija Ilirsko–dalmatinska misija sa sjedištem u Dubrovniku, koja će svoje djelovanje konkretizirati kroz pučke misije i rad u dubrovačkom i zadarskom sjemeništu. Rad u sjemeništima lijepo se razvio, a onda je oluja sve uništila. U Dubrovniku su isusovci dvaput pozivani u biskupsko sjemenište s gimnazijom i dva puta udaljeni, ali ne voljom biskupa. Nisu imali mira ni u svojoj skromnoj rezidenciji. Slično je bilo u Zadru, samo u kraćem razdoblju.

3. Ilirsko–dalmatinska misija seli svoje sjedište iz Dubrovnika u Split i odatle djeluje širom Hrvatske, a privremeno djeluje i na nekim manjim postajama ili župama.

Isusovci nijedan posao ne preuzimaju mimo volje mjesnih biskupa koji ih najčešće zovu kad su u velikoj potrebi; sami pak žele biti na raspolaganju i poći u vinograd Gospodnji kad god ih Gospodar pozove. Isusovačko »sentire cum Ecclesia« ne odnosi se samo na sveopću Crkvu nego i na onu mjesnu.

Sv. Ignacije je molio da Družbi nikad ne uzmanjka križeva. Izgleda da mu je molitva i na našoj obali obilno uslišana, pa njegovi sinovi iskusiše što znači riječ — sluge smo beskorisne, ili barem bespomoćne. Ipak, sjeme koje su posijali uhvatilo je korijen, pa raste i donosi plod.

Ključne riječi: Družba Isusova, isusovci, Južna Hrvatska, Vincenzo Basile, Antonio M. Ayala.

* Valentin Miklobušec S. J, istraživač povijesti Družbe Isusove u našim krajevima, voditelj hrvatske katoličke misije u Mariboru, Zagreb.

Za uvod upoznajmo povijest

U drugoj polovici 19. st. Crkva u istočnoj Hercegovini bila je doista u jadnom stanju, a do toga nije došlo preko noći. Budući da je stanje i danas teško, potrebno je upoznati povijesni razvoj. Od druge polovice 9. st. do druge polovice 11. st. zemlja u zaleđu Dubrovnika, između Duklje na jugoistoku i Zahumlja na sjeverozapadu, zvala se Travunja (»Regnum Tribuniae«).¹ Najkasnije početkom 11. stoljeća Travunja je dobila svoga biskupa i od 1022. spominje se među područnim biskupijama nadbiskupije Dubrovnik. Neko je vrijeme u sufraganskom odnosu prema Barskoj metropoliji, a onda je opet kroz dugi niz stoljeća u sastavu Dubrovačke nadbiskupije. Bogoslužje se obavljalo latinskim obredom, ali narodnim jezikom.

Prvi progoni katolika u Travunji počeli su koncem 12. st. kad su Nemanjići zavladao tim krajem. Uroš I je 1253. protjerao biskupa Salvija iz Trebinja, i od tada je Katolička crkva u tom kraju samo preživljavala, ali se nikad nije oporavila. Kasnijim biskupima je za utočište dat otočić Mrkan, pa će se i biskupija nazvati »Trebinjsko–mrkanskom«.² Po hercegu Stjepanu Vukčiću Kosači Travunja sa širim područjem dobiva ime Hercegovina (Hercegova zemlja) i pod tim će imenom ostati sve vrijeme pod Turcima i poslije njih — do danas.

Od pada Hercegovine pod osmanlijsku vlast biskup se više uopće nije mogao vratiti u svoju biskupiju. Svećenika je bilo sve manje, progoni bivali sve češći i žešći. Za katolike su se prilike stalno pogoršavale. Tijekom 16. st. pomanjkanje svećenika iskoristili su srpski pravoslavni kaluđeri koji nekadašnje benediktinske opatije pretvaraju u pravoslavne manastire, a katolike prevode na pravoslavlje. Još koncem tog stoljeća (1595) katolici su sa suzama u očima molili isusovačkog misionara o. Mancinellija da im priskrbi duhovnih pastira, ali je on u tom bio nemoćan.³ Jedino je Dubrovačka Republika bila u prilici da što god poduzme, ali se nije jače zauzela. Prvo zato što se nije htjela ni smjela zamjerati Turcima, a drugo zato što je vazda imala za nadbiskupe strance koji nisu trpjeli slavenski jezik u liturgiji, nego su provodili latinizaciju.⁴ Nerazumijevanje dubrovačkih metropolita dostiglo je svoj vrhunac 1643. kad je nadbiskup Bernardo Larizzi zabranio slavensko bogoslužje u svojoj sufraganskoj Trebinjskoj biskupiji i zatvorio u Dubrovniku sjemenište za odgoj klera svog sufragana trebinjskog biskupa Tome Budislavića. Takav odnos dubrovačkih nadbiskupa prema sufraganskoj Trebinjskoj biskupiji urodio je najgorim rezultatom — prijelazom velikog dijela katoličkog puka na pravoslavlje.

1 Vidi: *Hrvatski povijesni atlas*, Zagreb, 2003, zemljovidne karte br. 66–77.

2 Vidi opširnije: *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, Zagreb, 1974, str. 388.

3 Usporedi: *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, str. 388.

4 »Dubrovačka Republika je sama tražila biskupe strance da osigura vladu plemićke oligarhije protiv saveza pučana i crkvenih predstavnika.« Usporedi: *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, str. 388.

1. Trebinjska misija i njezini začetnici

1.1. Prvi susreti na prolazu kroz Dubrovnik

Nakon ponovne uspostave Družbe Isusove (1814) do prvih dodira Hrvata s isusovcima došlo je na jugu, u Dubrovniku. Tri misionara: Basile, Quagliata i Bartoli stigoše 27. veljače 1841. u samostan male braće i zamoliše da u njemu odsjednu dok se ne priprave za daljnji put u Albaniju. Bez odgađanja posjetiše i mjesnog biskupa, a tada je to bio Krčanin Antun Giuriceo (1830–1842). Gosti mu izložili svrhu svoga puta, a on razabra njihovu apostolsku revnost, pa ih zamoli da ostanu neko vrijeme u gradu i održe pučke misije, što oni i prihvatiliše.⁵

Čekajući odobrenje austrijskih vlasti da smiju javno propovijedati kako su to tražili jozefinski zakoni,⁶ zaposliše se u katedrali kao ispovjednici. Napokon 14. ožujka 1841. započeh osmodnevne misije. Prisustvovao im je i Biskup sa svim klerom i gradskim odličnicima. Dakako da nisu propovijedali hrvatski, jer taj jezik nisu znali, nego talijanski. Tadašnji školovaniji ljudi u gradu mahom su znali talijanski, a ostalima se moglo i prevoditi. Biskup je bio uspjehom toliko oduševljen da je misionarima na kraju suznih očiju zahvalio, namirio troškove boravka kod franjevac i platio daljnji put. Veliko mnoštvo građana ispratilo ih je 24. ožujka na brod kojim krenuše put Kotora pa prema Skadru.

Te su misije bile prvi apostolski rad isusovaca ponovno uspostavljene Družbe na tlu hrvatskoga juga, a Dubrovnik je opet bio prvi hrvatski grad koji ih je ugostio, kao što je bio prvi i u vrijeme sv. Ignacija kad je ugostio o. Andriju Bobadillu. Pet godina prije toga samo je smrt biskupa Alagovića spriječila Zagreb ili Požegu da ovaj put ne odnesu prvenstvo. Zadovoljan misijama, biskup Giuriceo je odlučio da isusovce i trajno pozove u Dubrovnik. Oni će doduše doći, ali njega više neće biti. Umro je 25. ožujka 1842.

1.2. Izgon iz Skadra i drugi dolazak u Dubrovnik

Skadarski je pothvat bio kratka vijeka.⁷ Isusovci počeh lijepo raditi i čak otvoriše školu. Uzbuđeni kojekakvim klevetama, Turci im je zatvoriše, a o. Basile ne popusti, nego se dade na podizanje nove zgrade. Turci se pobojaše da bi nova isusovačka škola mogla poslužiti kao utvrda protiv njih, pa 29. siječnja 1843. odlučih da se zgrada sruši. Za tjedan dana zgrade više nije bilo, a isusovci se spasiše bijegom u Austrijski konzulat. Konzul Dr. Vincenzo Ballerini zaštitio ih je uz opasnost za vlastiti život. Nakon nekoliko mjeseci oci Bartoli i Quagliata krišom se vratih na Siciliju, a Basile kojemu su prijetili i smrću, željan misija, potajno se domognu Kotora, a odande u studenome 1843. stiže u Dubrovnik.

5 Usporedi: Adone, Aldegheri, *Breve storia della Provincia Veneta della Compagnia di Gesù*, Venezia 1914, p. 149, bilješka 2.

6 Vidi: Adone, Aldegheri, *Op. cit.*, Materie diverse, p. [317]

7 O tome vidi opširnije u točki 2.1 ovoga priloga.

U Dubrovniku je već bio novi biskup Toma Jederlinić (1843–1855), također Krčanin. On je o. Basilea otprije poznao, pa kad se sretoše, zagrli ga kao brata i zamoli da ne napušta Dubrovnik, nego neka piše Generalu da se isusovci vrate u grad podno Srđa gdje su i nekada bili. O. Basile je o svemu izvijestio o. Generala i dobio od njega dopuštenje da do daljnega ostane u gradu sv. Vlaha. Smjestio se opet kod male braće i revno ispovijedao. Ispovijedi je bilo napretek jer je baš tada tlo često podrhtavalo, pa su se Dubrovčani bojali jake »trešnje« kakva je 1667. razorila grad. Kod male braće je marljivo učio hrvatski te lako i brzo napredovao. O. General je pohvalio njegov trud, koji će ga osposobiti da učini mnogo dobra. Građani također veoma zavolješe otvorenog o. Basilea i zamoliše Biskupa ne samo da ga zadrži nego da još isusovaca pozove u Grad.⁸

1.3. Biskupov pričuvni plan i njegovo ostvarenje

Poduzetnog Biskupa nije trebalo nagovarati. Znajući da je carsko–kraljevska gimnazija u krizi jer skolopi nemaju ljudi, dođe na misao da gimnazija bude povjerena isusovcima koji su je i nekad vodili, sve do 1773. kad je Družba ukinuta. Za ostvarenje te zamisli bilo je potrebno odobrenje austrijskih vlasti, a do toga je moglo proći dosta vremena. Stoga stvori jedan pričuvni plan: isusovci neka svakako dođu, a dok se ne izbori da im bude povjerena gimnazija, djelovat će kao župnici u Trebinjskoj biskupiji koja oskudijeva klerom. To nije daleko od Grada, pa će se lako vratiti čim to bude moguće, a u međuvremenu će se zbližiti s narodom i naučiti hrvatski. Stoga zamoli o. Basilea da pođe u Rim i od Generala ishodi još bar tri svećenika koji bi skupa s njim djelovali u Trebinjskoj biskupiji, sve dok se ne ostvare uvjeti za preuzimanje gimnazije. Basile je o svemu izvješćivao o. Generala u Rimu.

Biskupov pričuvni plan odnosio se dakle na Trebinjsku biskupiju, a ona se prostirala na području Otomanskog Carstva. Za djelovanje stranih svećenika trebalo je od turskih vlasti isposlovati »ferman«, posebno dopuštenje. Oko toga se morao potruditi austrijski konzul u Carigradu jer je Austrija imala protektorat nad katolicima, a Biskup je znao da se to može razvući i na dulje vrijeme. Da bi stvar pospješio, zamoli Basilea da od Generala ishodi dopuštenje te osobno pođe u Carigrad i požuri konzula. I sam je Biskup u tom smislu pisao o. Generalu.

Poučen »albanskim iskustvom«, General ne dopusti Basileu da putuje u Carigrad, nego ga pozva u Rim da podnese temeljitiji izvještaj o Biskupovu naumu. Nakon razgovora General pristade na otvaranje posebnoga isusovačkog poslanja u nekim župama Trebinjske biskupije. Ipak nije mogao poslati više svećenika kako je Biskup molio, nego uz Basilea još samo jednoga koji je tek nedavno završio studij, a to je bio dvadesetsedmogodišnji o. Antonio Marija Ayala.

⁸ Koliko je poznato, od isusovaca iz stare Družbe vrijeme dokinuća preživio je samo Dubrovčanin o. Stjepan (Stjepo) Bašić (22. I. 1736 — 2. II. 1826). On je 1820. u Dubrovniku obnovio zavjete. Vidi: Mijo Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 136. i drugdje.

Basile i Ayala stigoše u Dubrovnik 12. kolovoza 1845. s popratnim pismom za Biskupa. Dobivši potrebna dopuštenja od turskih i austrijskih vlasti, prijeđoše 29. rujna na tursko tlo, nastaniše se u Gornjem Gradcu i 26. listopada 1845. otvoriše »misiju«. Oni su bili prvi dugotrajniji apostolski djelatnici obnovljene Družbe koji od jeseni 1845. djeluju u hrvatskom puku na hrvatskom jugu. Taj pothvat službeno se zove »Missio Tribuniensis« (»Trebinjska misija«).⁹

1.4. Zatvaranje Trebinjske misije

Provincijal Venetske provincije o. Giuseppe Ferrari je ispitao stanje misije i zaključio da nema uvjeta za razvoj. Stoga predloži Generalu da je s vremenom zatvori i da se uspostavi Ilirsko–dalmatinska misija, kako je bilo i u staroj Družbi, s pučkim misijama kao glavnim poslom. General je prihvatio prijedlog za novo uređenje i oci Basile i Ayala su 1851. određeni za pučke misionare. Sljedeće godine teška srca oprostije se oni od »Trebinjske misije« i podoše pokrenuti pučke misije po svim biskupijama uz more od Kotora do Trsta. »Neposredni uzor bile su im misije o. I. Roothaana, tadašnjeg generala reda (1829–1853), koje je on prije izbora za generala držao u švicarskom kantonu Vallese od 1821. do 1823, a podrobnije su upute i teme našli u njegovoj knjižici: *Meditationes et Instructiones Compendiosae pro SS. Missionibus*.«¹⁰ S vremenom će im se pridružiti i drugi isusovci svećenici.

Iako je prvotni zadatak Ilirsko–dalmatinske misije bio držanje pučkih misija po župama i vođenje duhovnih vježbi za svećenike, redovnike i redovnice, s vremenom će dobiti i druge sadržaje. U katalozima Venetske provincije od 1852. do 1909. cijeli pothvat stoji pod imenom Missio Illyrico–Dalmatica. Prvi poglavar bio je o. Vincenzo Basile. On je sjedište misija ustrojio u Dubrovniku, a Ayala će ga prenijeti u Split.

2. O. Vincenzo Basile — središnji lik

Vinko Basile (Vincenzo Bazile) rodio se 28. prosinca 1811. u mjestu Siculiana u biskupiji Girgenti (danas Agrigento) na jugu Sicilije, a preminuo je 3. ožujka 1882. u Palermu, držeći duhovne vježbe redovnicima.¹⁰

Vinkovi roditelji, otac Pasquale i majka Vita Schembri, bili su vjernici i sina su odmalena odgajali u vjeri. Ipak, kad se mladi Vincenzo odlučio za duhovno zvanje, otac se protivio. Sin je pobijedio samo uz zagovor majke i 14. srpnja 1827. stupio u Palermu u novicijat Družbe Isusove Sicilijanske provincije. U isusovaca novicijat

9 Trebinjsku misiju opširno je obradio Mijo Korade u svojoj doktorskoj disertaciji *La »Missione Illirico–Dalmata« dei Gesuiti (1852–1900)*, Roma, 1988.

10 Njegov životopis je obradio i važnim priložima popratio dr. Mijo Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 106–154. Njegovim sam se radom i ja obilnije poslužio da prikazem središnji lik »Trebinjske misije« i onda »Ilirsko–dalmatinske misije«.

traje dvije godine. U drugoj godini novaci idu na eksperimente. To mogu biti različiti poslovi na kojima se prokušava njihova odlučnost u zvanju i sposobnost za posao. Vincenza poslaše da djeluje među zatvorenicima. Držao im je moralne pouke i pozivao ih na promjenu života. Zatvorenici nisu boravili u udobnim i ugodnim prostorijama, pa je Vincenzo na poukama bio često izložen propuhu. Kod toga se toliko prehladio da mu je stradao sluh. Ostao je trajno nagluh, pa je poslije kao pučki misionar teško ispovijedao.

Nemamo godišnjih kataloga da bismo ga u stopu pratili kroz vrijeme studija, ali se zna da je tada jedino u Palermu bio skolastikat Družbe Isusove, pa je najvjerojatnije ondje završio i studije prema propisima u Družbi. U skolastikatu je izražavao želju za misijama u nekršćanskim zemljama gdje se traži puno žrtve i u više je navrata molio poglavare da ga pošalju u misije. Za svećenika je zaređen 1838. Treću probaciju je započeo 23. listopada 1839, a svečane zavjete položio 31. kolovoza 1843. Iako je čeznuo za misijama u prekoceanskim zemljama, o. General ga 1841. šalje samo preko Jadrana da u Skadru, u Albaniji koja je tada bila pod turskom vlašću, osnuje misijsku postaju. S njim su poslani o. Salvatore Bartoli i o. Giuseppe Quagliata.

2.1. *Slom u Skadru*

Misionari nisu išli u Albaniju na svoju ruku. Slao ih je general reda o. Ivan Roothan na velike molbe skadarskog biskupa Luigija Guglielmija. Prilike su u Albaniji bile vrlo složene. Austrija je imala protektorat nad Katoličkom crkvom, ali nekim njezinim političkim rivalima to nije bilo drago. Francuskoj nije bilo do dobra Crkve, pa je spletkama i unošenjem nesloge među katolike nastojala oslabiti austrijski utjecaj, a to će dovesti i do propasti misijskog pothvata. I sami su misionari previše i prebrzo uzburkali ustajalu vodu. Počeli su posjećivati bolesnike i okupljati djecu na pouku, a najzad otvoriše i besplatnu školu. Kad su koliko toliko naučili albanski, počеше i propovijedati. Basile je počeo pripremati katekizam, molitvenik i gramatiku na albanskom. Narod se sve više okretao k njima. U nekim katolicima, pa i klericima, to je probudilo zavist, pa pribjegoše klevetama.

Turci su sve pratili i čekali svoj trenutak. Oni su i inače sumnjičili kršćane da pripremaju prevrat. Bojeći se svake promjene, a imajući u rukama vlast, odrediše da se isusovačka škola zatvori. Bio je to za o. Basilea težak udarac, ali ga nije slomio. On je po naravi bio pun ideja, vrlo poduzetan, čak pomalo nestrpljiv. Slaba mu je strana bila što nije na vrijeme predviđao neprilike koje bi mogle nastati. Čim je škola bila zatvorena, on počе graditi kuću u kojoj bi ponovno otvorio školu, čak i veću od prijašnje. Unatoč svim poteškoćama uporno piše o. Generalu i moli pomoć za svoje pothvate, dapače da svoje misionarsko djelovanje proširi na Kotor i Dubrovnik. General ga smiruje i potiče na strpljivost. Spočitava mu da je možda prebrzo počeo graditi kuću i time još više izazvao bijes Turaka. A oni nisu samo srušili kuću, nego su smrću zaprijetili i misionarima. Znajući kakvom su fanatizmu izloženi, skloniše se najprije u Austrijski konzulat, a onda krišom odoše iz Albanije. Basile se u studenome 1843. preko Kotora domogao Dubrovnika.

2.2. Opet u Dubrovniku

U Dubrovniku je tada već bio novi biskup, također Krčanin iz Omišlja, Toma Jederlinić. Bio je doktor teologije i višestruki profesor. On je o. Basilea već otprije poznao. Kad se sretoše, zagrljše se kao braća. Saznavši za zbivanja u Skadru i da je do daljnjega tamo nemoguć povratak, Biskup zamoli Basilea da ne napušta Dubrovnik, nego naprotiv, neka piše Generalu da se isusovci vrate u grad u kojem su nekoć tako uspješno djelovali i ostavili najljepše uspomene. O. Basile je o svemu izvijestio o. Generala i od njega dobio dopuštenje da do daljnjega ostane u gradu sv. Vlaha. Smjestio se opet kod male braće, revno ispovijedao i marljivo učio hrvatski. Dao se čak na prevođenje knjižice »Pensateci bene« (»Razmišljajte ovo dobro«).¹¹ Lako je i brzo napredovao u hrvatskom jeziku, a to je pripisivao zagovoru sv. Ignacija kojemu je zahvaljivao i posebnom molitvom.¹² O. General je pohvalio njegov trud, koji će ga osposobiti da učini mnogo dobra.

Građani također veoma zavolješe otvorenog o. Basilea koji je u njima budio uspomene na isusovce stare Družbe, prijatelje i dobročinitelje, čiji je kolegij, slava i dika Dubrovnika, vazda bila pred njihovim očima, pa nagovarahu Biskupa da ga svakako zadrži u Gradu. Nije ga trebalo nagovarati.¹³ Po naravi je bio vrlo poduzetan čovjek. Uskoro po dolasku u Dubrovnik isposlovao je od Grada jednu zgradu blizu katedrale za biskupsku palaču, ponovno otvorio sjemenište i brinuo se za gimnaziju. Kasnije će, upravo na nagovor isusovaca, dovesti i sestre službenice milosrđa (ancelle) za odgoj ženske mladeži. Zbog velike radišnosti Dubrovčani su mu pripisali životno geslo: »Lasciate mi fare!« Taj poduzetni čovjek Crkve je isusovce već dobro poznao, pa je došao na misao da im se povjeri carsko–kraljevska gimnazija, nekadašnja isusovačka, koju su od 1777. vodili pijaristi (skolopi),¹⁴ ali je zbog nedostatna nastavničkog kadra sve više gubila ugled. Znao je da se ta zamisao neće lako ostvariti jer je mora prihvatiti austrijska liberalna vlada, a do toga bi moglo proći dosta vremena, pa je za isusovce imao rezervni plan: oni neka svakako dođu, a dok ne stigne dopuštenje da preuzmu gimnaziju, djelovat će u Trebinjskoj biskupiji. Tako će se zblížiti s narodom i naučiti hrvatski te se još bolje osposobiti za rad u gimnaziji. Bez oklijevanja zamoli o. Basilea da pođe u Rim i zamoli Generala da pošalje još bar trojicu svećenika. Basile ipak nije išao u Rim, nego je samo izvijestio Generala o Biskupovoj želji.

2.3. Trebinjska misija

Trebinjska biskupija prostirala se istočnom Hercegovinom, a imala je tada pet župa: Dubrave s tri tisuće dvjesto i šesnaest katolika u pedeset i tri sela; Hrasno s

11 Vidi opširnije točku 2.11 ovoga priloga.

12 Tekst molitve vidi u Mijo Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 109, bilješka br. 18.

13 Bio je prijatelj Družbe, pa i posmrtno počiva u prelijepoj crkvi sv. Ignacija.

14 Mijo, Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 109.

tisuću šesto i pedeset katolika u trideset i četiri sela; Gradac s tisuću četiristo i dva katolika u dvadeset i osam sela; Trebinja s devetsto trideset i dva katolika u devetnaest sela i Ravno s tisuću dvjesto devedeset i dva katolika u šesnaest sela.¹⁵ Bila je bez svoga biskupa, gotovo bez klera, jako zapuštena. Uprava je bila povjerena dubrovačkom biskupu, a u njegovo ime upravljao je generalni vikar. Tada je to bio don Vid Maslač. Budući da se nalazila u granicama Otomanskog Carstva, trebalo je za dolazak i djelovanje stranih svećenika isposlovati »ferman«, posebno dopuštenje, od središnjih turskih vlasti. Oko dobivanja fermara morao se potruditi austrijski konzul u Carigradu, jer je Austrija imala protektorat nad katolicima Otomanskog Carstva. Biskup je znao da se to redovitim diplomatskim putem sporo rješava, pa zamoli Basilea da od Generala ishodi dopuštenje da osobno pođe u Carigrad i pospješi dobivanje fermara. Biskup je o tome i osobno pisao o. Generalu.

Poučen »albanskim iskustvom«, General ne dopusti Basileu da putuje u Carigrad, nego ga pozva u Rim da podnese temeljitiji izvještaj o svom boravku i prilikama u Dubrovniku te o Biskupovu naumu. General nije imao ljudi koji bi preuzeli školu, ali pristade na otvaranje posebnoga isusovačkog poslanja u nekim župama Trebinjske biskupije. No i za taj posao je mogao poslati samo jednog svećenika koji je tek nedavno završio studij i želi u misije, a to je bio dvadesetsedmogodišnji o. Antonio Marija Ayala, također Sicilijanac.

Basile i Ayala stigoše u Dubrovnik 12. kolovoza 1845. s Generalovim pismom za Biskupa. Smještaj dobiše i opet kod male braće. Dadoše se na učenje hrvatskog jezika, a u slobodno vrijeme ispovijedahu u katedrali. U međuvremenu su stigla i potrebna dopuštenja od austrijskih i turskih vlasti, pa se spremiše na put. Za odlazak na tursko tlo izabrali su dan Svetih anđela, 29. rujna. Već prije pustiše brkove, a pred odlazak obukoše se »po tursku« da ne budu upadni turskim stražama. Vodio ih je spomenuti don Vid Maslač. U početku se obojica nastaniše u seoskoj kućici u Gornjem Gradcu. Predviđene župe preuzeli su 26. listopada 1845, Basile kao župnik i poglavar, a Ayala kao njegov kapelan. Živjeli su u najvećem siromaštvu.¹⁶ Oni su bili prvi apostolski djelatnici obnovljene Družbe koji su stalnije i dugotrajnije djelovali u hrvatskom puku na hrvatskom jugu. Taj pothvat stajat će pod imenom, *Missio Tribuniensis* — Trebinjska misija.

2.4. *Svima sve, a sami bez ičega*

U župničkom radu Basile se prilagodio postojećim običajima i triput u godini obavio takozvani »red«, uobičajeni obilazak cijele župe ustaljenim redom kako bi ljudi pojedinih sela znali kad će im župnik doći. Za svaki takav obilazak trebalo mu je četrdesetak dana. Putovao je pješice ili na konju, spavao na slami ili na goloj

15 M. Papac, Trebinjska biskupija sredinom XIX. stoljeća po izvješću apostolskog vizitatora o. Vinka Basilea D. I., *Vrela i prinosi* (1938) br. 8, str. 99.

16 Opis njihova života i rada u »turskoj« Hercegovini donosi S. Dragičević, »Spomenica pokojnika iz Družbe Isusove koji su djelovali u hrvatskim zemljama«, II. dio, svežić 1. Rukopis se nalazi u Arhivu HPDI u Zagrebu na Jordanovcu 110.

zemlji. Po čitave je dane ispovijedao, katehizirao i savjetovao, a jeo je ono što su mu siromašni vjernici ponudili. Kad je bio kod kuće, gotovo svaki dan je poučavao djecu, a navečer kad su mladi dotjerali stoku s paše, došli su i oni na red. Poučavao je i svake nedjelje prije mise. Ljeti je posjećivao pastire u planinama.

Nakon prvog upoznavanja ljudi osnovao je župski savjet u koji su ušli ugledni seoski starješine. Oni su mu pomagali u upravljanju župom i savjetovali ga u poslovima. Osnovao je i Bratovštinu Presvetog Sakramenta koja je uskoro brojila šezdeset članova. Suzbijao je praznovjerja koja su unosili i pravoslavci i muslimani. Blagoslivljao je polja i stada. Često je morao biti liječnik i katolicima i inovjercima. Njegova mala i trošna crkva uskoro je postala pretijesna da primi sve koji su nedjeljom došli na misu, pa ju je obnovio i proširio. Sagradio je novu župnu kuću i u njoj otvorio malu pučku školu. Pokraj nje je dogradio sobu za goste i prolaznike. Sagradio je i mlin u kojem su župljani mogli besplatno mljeti svoje žito. Od 1848. do 1850. uređio je u kući neku vrstu malog konvikta u kojem se odgajalo šest dječaka za daljnje školovanje u Veroni i Loretu. Petorica od njih studirala su teologiju u Rimu te postadoše dobri svećenici Trebinjske biskupije. Turci su ga gledali poprijeko i nastojali mu napakostiti, pa su ga optužili za tobožnju krađu, te se morao braniti pred mostarskim pašom. Prijetili su mu i smrću. A on se znao prilagoditi domaćim običajima, pa bi i »rizu« obukao, brkovima se i bradom okitio, na obilasku župe i kuburu zadjenuo. To je sablažnjavalo redovničku subraću koja su nadolazila, pa je bilo i pritužaba u Rim. On je pak stalno molio o. Generala da pošalje novih misionara, pa su osim spomenute dvojice začetnika misije tijekom nepunih deset godina u njoj djelovali i sljedeći oci: Gaio Malfatti (+ 1873), Claudio Stanislao Neri (+ 1881) koji je uskoro prešao u Albaniju, Hilarije Odachowski (+ 1869 iz Torinske provincije), Aloisio Moiraghi (+ 1855), Antun Marija Giuriceo (+ 1878) i Bernardino Carrara (+ 1879). Bila su tu i redovnička braća: Antonio Cesari, Joannes Man i Joseph Gimpel. Misija se s vremenom proširila i na župe Topolo, Ošlje i Trpanj (ž. od 1849) u Dubrovačkoj biskupiji, te na Drač koji je spadao u Barsku nadbiskupiju. Godine 1850. u njoj je djelovalo deset isusovaca.

2.5. *Iz Trebinjske misije u pučke misije*

Godine 1850. o. General je Trebinjsku misiju pripojio Venetskoj provinciji kojoj je tada bio na čelu o. Giuseppe Ferrari (1849–1853). Ustanovljeno je da je život u misiji vrlo težak, a siromaštvo toliko da nema uvjeta za razvoj. Stoga je najprije svedena na njezine prvotne granice, to jest samo za župe Trebinjske biskupije, a provincijal Ignazio Beretta će je 1854. posve zatvoriti. Zatvaranje Trebinjske misije nije značilo povlačenje isusovaca, nego njihov prelaz na šire polje djelovanja. Već je provincijal Ferrari 1852. odlučio otvoriti Ilirsko–dalmatinsku misiju, kao što je bilo u staroj Družbi kad je Venetska provincija imala kuću u Splitu, odakle su pučki misionari obilazili cijelu Dalmaciju i Hercegovinu, samo bi sada imala obuhvaćati i Dubrovnik, jer nigdje osim u Dubrovniku nije bilo isusovačke rezidencije. Na priključenje Dubrovnika je smjerao i njegov nasljednik Beretta (prov. 1853–1858) kad je Generalu slao »Memoriju«: »Poznato je« (i vama) »da je Ve-

netska provincija u staroj Družbi imala misiju za Dalmaciju i Hercegovinu s kućom u Splitu, iako nije imala Dubrovački kolegij koji je pripadao Rimskoj provinciji i nije imao nikakvih veza s Venetskom provincijom.¹⁷

Biskup Jederlinić nije se protivio zatvaranju Trebinjske misije jer je bio svjestan da su je isusovci preuzeli samo privremeno, a isto tako nije odustao od ideje za gimnaziju, iako prilike još nisu bile sazrele. Budući da je cijela njegova biskupija vapila za sveopćom duhovnom obnovom, već je 4. srpnja 1851. javio generalu o. Roothaanu da je odlučio pozvati dva misionara za pučke misije u svojoj biskupiji te da se nada da će uskoro moći isusovcima povjeriti i Dubrovački kolegij. General je prihvatio ideju o pučkim misijama za Dalmaciju i to javio provincijalu. Provincijal Ferrari još iste godine (1851) određuje za pučke misionare oca Basilea i Ayalu koji najbolje govore hrvatski, poznaju prilike i kadri su preuzeti inicijativu. Basilea imenuje za voditelja ili superiora novog poslanja te o tom obavješćuje Biskupa. A Biskup je, ne gubeći vrijeme, već 2. veljače 1852. poslao o. Basileu službeno pismo s pozivom na novi apostolat sa svim potrebnim ovlaštenjima za njega i za Ayalu. Teška srca oprostilo se oni od »Trebinjske misije«. Narod ih je silno zavolio i oni bi, unatoč svim mukama, ondje ostali da ih poglavari ne namijeniše za novi vid apostolata — za »pučke misije«.

2.6. *Odmah na novi posao*

Predavši upravu Trebinjske misije o. Carrari, Basile i Ayala odoše u Dubrovnik, svukoše pučko odijelo i obukoše svećeničko. Novi posao im je odgovarao. Trajno vođenje župa nije u duhu Družbina Instituta koji želi da isusovci budu pokretljiviji i slobodni za različite apostolske inicijative, a župnički ih poslovi vežu uz stalno mjesto i potpunu ovisnost o biskupu. Kao pučki misionari propovijedat će po svim biskupijama uz more od Kotora do Trsta. »Neposredni uzor bile su im misije o. I. Roothaana, tadašnjeg generala reda (1829–1853), koje je on držao u švicarskom kantonu Vallese 1821–1823, a detaljnije su upute i teme našli u njegovoj knjižici: *Meditationes et Instructiones Compendiosae pro SS. Missionibus*.¹⁸

Vremena za odmor nije bilo. Već 24. veljače 1852. počeo su prve pučke misije u Veloj Luci na Korčuli. Te godine održaše misije u trideset župa Dubrovačke biskupije. Sljedeće godine pridružiše im se oci Bankić, Ambrosi i Malfatti i od tada se misijsko djelovanje širi na Hvarsku, Splitsku, Šibensku, Zadarsku, Senjsku i Tršćansku biskupiju. U Splitu se propovijedalo hrvatski i talijanski, a tako i u drugim gradovima gdje je trebalo. U Kopru hrvatski, talijanski, slovenski i njemački. Osim pučkih misija misionari su držali i duhovne vježbe svećenicima i redovnicama, a u Zadru i zatvorenicima. Kad je 1854. konačno zatvorena »Trebinjska misija«, Basileu i Ayali se pridružiše kao misionari oci Antun Giuriceo i Bernardino Carrara.

17 Usporedi: Adone Aldegheri S. I, *Provincia Veneta della Compagnia di Gesù, dalle sue origini fino ai giorni nostri (1814–1914)*, Venezia 1914, str. 151, bilješka 1.

18 M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 113, s pripadnom bilješkom br. 40.

Misije se drže u Dubrovačkoj, Hvarskoj, Splitskoj, Šibenskoj, Zadarskoj i Krčkoj biskupiji. Godine 1855. misije su u Dubrovačkoj, Splitskoj, Šibenskoj, Zadarskoj, Zagrebačkoj i Tršćanskoj biskupiji. U Trstu su propovijedi bile na hrvatskom, talijanskom, njemačkom i slovenskom jeziku. Za njemački je došao upomoć o. Rheiman.¹⁹

2.7. Basile — apostolski vizitator Trebinjsko–mrkanske biskupije

Misionari su lijepo i uspješno radili sve do jeseni 1855, obično po dvojica na jednim misijama od biskupije do biskupije, od župe do župe. Ujesen pođe o. Basile radi misija u Rim, ne sluteći što ga čeka. Bit će mu povjeren jedan novi zadatak na kojem će se opet potvrditi njegova apostolska revnost, ali će mu on donijeti i velike neugodnosti. Te jeseni Kongregacija za širenje vjere (Propaganda) odredila ga je za apostolskog vizitatora Trebinjske biskupije, s ovlaštenjem da dijeli sakrament krizme. Trebinjska biskupija bila je u jadnom stanju.²⁰

Svetoj Kongregaciji za širenje vjere (Propaganda) stizale su pritužbe na račun upravljanja dubrovačkih biskupa susjednom biskupijom, s molbama da Trebinjsko–mrkanska biskupija ponovno dobije vlastitog biskupa. Propaganda je prije bilo kakve odluke htjela dobiti temeljit i nepristran izvještaj o stvarnom stanju na terenu, pa je odlučila onamo poslati »apostolskog vizitatora«. Kad je onda smrću biskupa Jederlinića (+ 10. VIII. 1855) Dubrovnik ostao bez biskupa, a time i Trebinjsko–mrkanska biskupija bez apostolskog administratora, smatralo se da je vrijeme »sedisvakancije« najzgodnije za taj pohod, pa se tražilo prikladnu osobu. I baš je tada prispio u Rim o. Vincenzo Basile, »superior Ilirsko–dalmatinske misije« sa sjedištem u Dubrovniku, da obavi neke poslove. Propagandi se činilo da je

19 O misijama u Zagrebu 1855. bilo je govora u: V. Miklobušec, *Drugi dolazak isusovaca u sjevernu Hrvatsku* (I. dio), *Obnovljeni život* (60) 2 (2005) str. 188–191.

20 O nevoljama Trebinjske biskupije u stara vremena govorili smo u prvom dijelu ovog članka. Jednako jada bila su i nova vremena, osobito zbog austrijske politike u Dalmaciji. Beč je išao za reorganizacijom crkvene uprave, pa je odugovlačio s imenovanjem (nad)biskupa, a to je uvijek na štetu vjerskog života. Godine 1818. umro je trebinjsko–mrkanski biskup Nikola Ferić (+ 1818). Umjesto da se odmah imenuje novog biskupa, odugovlačilo se s imenovanjem s nakanom da ga se više uopće ne imenuje. Stoga je Biskupijom upravljao vikar kojeg bi izabrao dubrovački stolni kapitol, a potvrdila Sveta Stolica. Još prije Ferića umro je posljednji dubrovački nadbiskup Nikola Ban Dubrovčanin (+ 1815) i ta je stolica ostala ispražnjena. Godine 1828. (30. lipnja) Nadbiskupija je svedena na rang biskupije, ali se ni biskupska stolica ne popunjava sve do 1830. kad je za biskupa imenovan Antun Giuriceo.

Od 1839. Trebinjsko–mrkanskim biskupijom više ne upravljaju vikari, nego dubrovački biskupi kao apostolski administratori. Oni međutim ne zalaze na područje Trebinjsko–mrkanske biskupije jer ih turske vlasti ne trpe, pa u njihovo ime upravljaju generalni vikari. Sve je to dovelo Crkvu u istočnoj Hercegovini u jedno i prejadno stanje. Budući da je ostala bez svoga klera, pastorizirali su je ponešto franjevci Bosne Srebrene ili drugi »posuđeni« svećenici koji obično nisu dugo ostajali. Novi dubrovački biskup Toma Jederlinić (1843–1855) htio je pomoći Trebinjsko–mrkanskoj biskupiji u njezinim velikim pastoralnim potrebama, pa za privremene župnike šalje na to područje isusovce o. Vincenza Basilea i o. Antonia Ayalu koji su ondje djelovali uz silne žrtve od 26. listopada 1845. do veljače 1852. kad prijedoše na »pučke misije«.

on najprikladnija osoba za zadaću vizitatora. Smatrala ga je nepristranim, dobrim poznavateljem prilika i svećenikom koji poznaje jezik, te će moći održati i misije, pa zatraži od o. Generala privolu za imenovanje. Dobivši Generalovu privolu, Propaganda ga imenova, a papa Pijo IX odobri izbor i imenovanje 9. rujna 1855. Dekret je u Propagandi objavljen 21. listopada, a Basile će ga dobiti u ruke na Silvestrovo iste godine.²¹ »Teško se mogla naći pogodnija ličnost, nego je bio Basile, koji je i kao župnik i kao superior Isusovačke misije dobro upoznao prilike u trebinjskoj biskupiji, a bio je čovjek, kojemu je bio jedini cilj: čast i slava Božja i spas duša.«²²

Vrativši se iz Rima puno prije Silvestrova, ali sa sviješću o svojoj novoj zadaći, Basile odlazi u Carigrad da o svom imenovanju obavijesti tamošnjeg austrijskog konzula i da preko njega isposluje od vrhovnih turskih vlasti ferman kojim će mu se dozvoliti obilazak župa i dati opća dozvola za podizanje novih crkvi i popravak starih. Ne znajući za njegovo poslanje, a smatrajući ga previše sklonim lutanju i putovanju, požališe se subrača na njega o. Generalu. General mu prigovara zbog tog putovanja u Carigrad i traži o tome razjašnjenje. Ujedno ga upozorava da kod vizitacije bude umjeren i oprezan, da prema kleru nastupa s ljubavlju i poštovanjem, osobito ako bude morao ispravljati kakve neredе. »Čini tako da svatko vidi kako Družba ne želi ništa drugo osim dobra za sve i veću slavu Božju.«²³ Basile se iz Carigrada vratio pučkim misijama u Dalmaciji i čekao ferman. Slutio je da bi se generalni vikar don Vid Maslač mogao suprotstaviti vizitaciji, pa pismom od 26. studenoga moli prefekta Kongregacije da on to sredi. Ujedno mu javlja da je ispitao koje bi vrijeme bilo najprikladnije za pohod Biskupije i ustanovio da je najbolje početi u siječnju 1856, jer za korizmu on već ima ugovorene misije u Slavoniji, a kad jače zatopli pastiri će otići sa stadima u planine.

Dobivši na Silvestrovo iz Rima Dekret o imenovanju za apostolskog vizitatora, predstavi se najprije kapitularnom vikaru Dubrovačke biskupije i administratoru Trebinjske biskupije kanoniku Božidaru Rešetaru, potom predstavniku austrijskih vlasti i kleru biskupije u kojoj mu je povjerena vizitacija. U taj kler spadao je i don Vid Maslač. Ujedno je svima saopćio da će vizitacija početi u veljači. Naišao je na nesklonost na svim stranama. Kanonik Rešetar je poricao pravovaljanost Dekreta, don Vid se uznemirio i u dosluhu s turskim vlastima odlučio da sa svojim župljanima spriječi vizitaciju. Basile je međutim pismom od 28. siječnja zatražio od Propagande dopuštenje da kod vizitacije smije upotrebljavati biskupska insignija koja su vanjski znak ovlasti koje ima. Pismo je dospjelo Generalu i postalo povod novog nesporazuma. General je mislio da bi se zahtjev za insignijama mo-

21 Tekst dekreta vidi u: M. Papac, Trebinjska biskupija sredinom XIX. stoljeća po izvješću apostolskog vizitatora o. Vinka Basilea D. I., *Vrela i prinosi* (1938) br. 8, str. 87–88.

22 M. Papac, Trebinjska biskupija sredinom XIX. stoljeća po izvješću apostolskog vizitatora o. Vinka Basilea D. I., *Vrela i prinosi* (1938) br. 8, str. 85.

23 Usporedi: M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 117.

gao protumačiti kao želja za biskupskom stolicom, pa pismo jednostavno baci u koš.

Kad je napokon 5. veljače iz Carigrada stigao zatraženi ferman, uze Basile za pratiocce Ayalu i Carraru te 12. veljače 1856. stigoše u Dubrave, rezidenciju don Vida Maslaća. Dočekao ga je kler i narod s velikim veseljem. Ostao je tri dana i sakrament krizme podijelio šestopedesetorici kandidata. Potom je morao otići na ugovorene misije u Splitsku i Zagrebačku biskupiju, te je obećao da će se vratiti za Duhove. General će mu 11. travnja ipak pisati da nipošto ne traži dozvolu za upotrebu insignija. Iz Siska piše Basile 16. travnja prefektu Propagande da se boji hoće li moći nastaviti vizitaciju jer mu austrijski vicekonzul iz Mostara javlja da mu mostarski paša Edhem to ne kani dopustiti jer to tobože nije izričito navedeno u fermanu. Izgleda da su tim putem neki htjeli spriječiti nastavak vizitacije. Kad se sve sredilo s turskim vlastima, krene Basile s o. Carrarom u nastavak vizitacije, držeći usput i misije po župama Trebinjske biskupije koja je imala osam tisuća petsto i pet vjernika, a od toga ih je tijekom vizitacije tri tisuće pristupilo sakramentu krizme. Vizitacija je trajala od 11. svibnja do 18. srpnja 1856.

Posao vizitatora pribavio mu je velikih nevolja. Ponešto je možda i sam skrivio upornošću i nestrpljivošću, možda i ponekom nespretnošću, ali mu se nipošto ne može pripisati taština. Nju bi se prije moglo naći kod kapitularnog vikara Dubrovačke biskupije kanonika Rešetara koji se tobože zauzimao za prava Dubrovačkog episkopata, pa je u svoju igru upleo i venetskog guvernera, zatim kod generalnog vikara don Vida Maslaća koji je uglavnom za sebe zadržavao novac koji je dolazio za druge svećenike i šire potrebe Biskupije, a Propaganda kao da je bila na »gluhom telefonu«. Njoj su u Rim stizale tužbe protiv vizitatora, a ona ih je dostavljala Generalu, tražeći od njega razna objašnjenja. On pak, ne znajući pozadinu pritužaba, ispričava se Propagandi i kaže da o. Basile, premda dobar i revan, očito nije za takvu dužnost, pa bi bilo dobro da ga se što prije oslobodi. Osim toga ističe da je Dubrovnik napokon dobio biskupa bio je to i treći Krčanin Vincenzo Zubranić (1856–1870), pa će se ionako njemu dati redovita uprava nad Trebinjskom biskupijom, kako je bilo i prije.

Iz Basileova pisma Generalu od 27. kolovoza 1856. saznajemo narav tužbi i njegov odgovor. Veli da ne razumije zašto Propaganda traži razna objašnjenja. Pisao joj je naime da se ubuduće godišnja novčana pomoć iz Liona šalje u Rim, jer je do tada vikar Maslać sve zadržavao za sebe. Molio je nešto novca za siromašne u Biskupiji i pitao koja su ovlaštenja vizitatora za neke slučajeve savjesti, no nije dobio odgovora. Namjesniku bečke vlasti u Zadru pisao je da bi Biskupija trebala dobiti vlastita biskupa, a to je uradio po vlastitu uvjerenju, prema savjetu prefekta same Propagande i u dogovoru sa svojim provincijalom, te završava: 'Stvarno se želim što prije riješiti zadane mi službe i vratiti se svojim dragim ilirskim misijama.'²⁴ Završivši vizitaciju u predviđenom roku, Basile šalje 13. rujna 1856. Pro-

24 Usporedi: M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i pri-nosi* (1982) br. 13, str. 119.

pagandi opširan izvještaj.²⁵ General 19. rujna obavještava Propagandu da je dobio Basileov odgovor i šalje im kopiju toga pisma. Nakon toga neugodnog posla koji je časno obavio, Basile se vratio svojim dragim misijama, pa se i mi vratimo njemu.

2.8. Povratak misijama i kratak boravak na Siciliji

U drugoj polovici 1856. Basile i Ayala prvi put drže misije u Đakovačkoj biskupiji. Potom se vraćaju u Zagrebačku, Trebinjsko–mrkansku i Zadarsku nadbiskupiju, pa opet putuju u Đakovačku, konkretno u Srijem. Sljedeće godine (1857) misije su u Splitskoj, Šibenskoj, Kotorskoj, Zagrebačkoj, Đakovačkoj i Hvarskoj biskupiji. Godine 1858. u Splitskoj, Šibenskoj, Zadarskoj, Zagrebačkoj, Đakovačkoj i Hvarskoj biskupiji. Basile je kao misionar obišao sve otočne i priobalne biskupije od Kotora do Trsta, zatim od Zagreba preko Đakova do istočnih granica Srijema. U svim tim biskupijama bio je više puta, držeći misije u pojedinim župama. Najčešće je bio s Ayalom, a potom i s kojim drugim suradnikom. Uzmemo li se u obzir tadašnji uvjeti putovanja, loši uvjeti stanovanja, svećenikova obveza strogoga euharistijskog posta prije nego slavi Euharistiju, što je često moglo biti tek oko podneva, a Basile se usput bavio i spisateljskim radom u korist misija, nije čudo što je osjetio zamor. Zahvatila ga je i duševna tjeskoba pred ratom koji je zaprijetio njegovoj domovini. Bio mu je zaista potreban oporavak. Početkom 1859. s Ayalom drži misije u Đakovačkoj biskupiji, a u ožujku sam u Kotorskoj. S tih misija odlazi 30. ožujka preko Krfa na Siciliju, a poglavar Ilirsko–dalmatinske misije postaje o. Ayala.

2.9. Burne prilike na Siciliji

Na molbu napuljskoga kralja Ferdinanda IV Burbonskog papa Pijo VII je breveom »Per alias Nostras« od 30. srpnja 1804. Družbi, već potvrđenoj u Rusiji, otvorio i Kraljevstvo obiju Sicilija. Utemeljenjem kuće u Napulju otvorena je prva Družbina provincija u Italiji, pod imenom *Provincia delle due Sicilie*. Prvi provincijal bio je o. Giuseppe Pignatelli.²⁶ Provincija je uskoro brojila stotinu i sedamdeset članova, što preživjelih iz stare Družbe koji su došli iz raznih krajeva, što novih mladića koji su stupili u mučenički red. Javljalo se toliko kandidata da je trebalo pooštriti uvjete primanja. No miran život te oaze kratko je trajao. Isusovci su uskoro morali bježati u Papinsku Državu, a vratit će se opet 1822. Cijelo je 19. stoljeće bilo vrijeme revolucija i ratova, pa je to osjetila i ponovno uspostavljena Družba, progonjena sad u jednoj, sad u drugoj državi. Jedan takav progon je 1859. uništio Venetsku i Torinsku provinciju, a članovi su podijeljeni u petnaest drugih provincija. Dolaskom Garibaldija (1860) ponovno su to doživjeli i isusovci Napuljskog kraljevstva koje je pokrivalo gotovo cijeli jug Italije i Siciliju!²⁷ Takve prilike

25 Talijanski tekst vidi: M. Papac Mitar, Trebinjska biskupija sredinom XIX. stoljeća po izvješću apostolskog vizitatora o. Vinka Basila D. I., *Vrela i prinosi* (1938) br. 8, str. 88–102.

26 Umro je u Rimu 1811. Svetim ga je proglasio Pijo XII 1954. Kod nas mu je spomen 19. studenoga.

27 Žestina progona, onih na sjeveru i ovih na jugu, kao i učinjena šteta, dade se naslutiti iz pritužbe koju je general o. Beckx iznio kralju Viktoru Emanuelu kad su se prilike smirile. Družba je izgubila

u domovini nisu Basileu pogodovale za odmor. Već za koji mjesec piše iz kolegija u Palermu Provincijalu u Veneciju da se oporavio i da bi se želio vratiti u Hrvatsku. Nadao se da će i Ayala doći na odmor, pa će se vratiti zajedno. Ayala pak nije mogao ići jer je ostao sam s Giuriceom na misijama. Dapače, predviđajući da će se Basile uskoro htjeti vratiti, pribavlja mu u Beču putovnicu.

Kad su 1860. počeli progoni redovnika, osobito isusovaca, Basile se sklonio kod svoje obitelji u Siculiani. Bilo mu je teško. Već 25. srpnja piše Ayali kao poglavaru Ilirsko–dalmatinske misije: »Stimatissimo ed amatissimo Collega! («Vrlo poštovani i dragi kolega!») Hvaljen Isus i Marija!« Takvo oslovljavanje očituje njihovu bliskost i otvorenost. I doista, Basile javlja Ayali da se osjeća bolje, ali da još učestalo trpi od reumatizma i groznice, zbog čega mora po nekoliko dana biti u krevetu. Čezne za misijama u Hrvatskoj i najradije bi se vratio, ali oslabljen neće moći raditi kao prije, pa će morati biti bar četvorica. Nada se da će dovesti barem još jednog patera. Ako mu to ne uspije, vratit će se sam. Ayala nakon toga piše Provincijalu i moli ga da Basilea pošalje za trećeg misionara. Kako to još nije bilo moguće zbog njegova slaba zdravlja, Vincenzo ostaje u rodnom kraju, ali u tolikoj oskudici da mu i Ayala i Provincijal sljedeće godine šalju novčanu pomoć.

2.10. Ponovno u Hrvatskoj — u Požegi

Ujesen 1861. Basile se uspio vratiti u Hrvatsku, ali više nije sposoban za naporan misionarski rad, pa ga poglavari »posuđuju« Austrijskoj provinciji za duhovnika u požeškom orfanotrofiju u kojem je ta provincija 1858. preuzela upravu i kućni odgoj pitomaca. Za preuzimanje orfanotrofija imao je i on stanovite zasluge. Za vrijeme misija u Zagrebu 1855. saznao je da kardinal Haulik želi dovesti isusovce u Hrvatsku, po mogućnosti u Zagreb, gdje bi otvorili svoj novicijat za hrvatske mladiće, buduće pučke misionare. Basile je time bio oduševljen. Misionareći po sjevernoj Hrvatskoj, uvjerio se da bi mnogi mladići stupili u Družbu kad bi novicijat bio u Hrvatskoj, dok je odlazak u Italiju ili u Trnavu povezan s raznim poteškoćama. Pregovara o tome s biskupom Strossmayerom, putuje Hauliku u Beč, piše o. Generalu u Rim. General ga čak opominje što se upušta u poslove koji mu ne pripadaju. On je već 28. svibnja 1858. pisao Generalu: »Ne želim se upuštati u stvari koje na mene ne spadaju, već to činim iz iskrene ljubavi prema našoj Družbi, i još više za veliko dobro koje predviđam za slavensku naciju ako se to ostvari.«²⁸ Poznata je težnja o. Generala u Rimu i Provincijala u Beču da isusovci dođu u Hrvatsku, kao i Haulikova želja da ih dovede u Zagreb. Kad se Kardinalova želja nije mogla ispuniti u Zagrebu, povjerio im je 1858. upravu požeškog orfanotrofija.

u Lombardiji tri zavoda, u Modeni šest, na Sardiniji jedanaest, u Napulju devetnaest, na Siciliji petnaest. Iz svojih kuća bilo je istjerano tisuću i petsto isusovaca, a mnogi su bačeni u tamnice. Sve to nije učinila neka razularena rulja, nego vlast koja je došla 1860. Na Savojsca to nije ostavilo nikakav dojam.

28 Navod prema: M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 121.

I baš u taj orfanotrofij poslan je sada Basile za kućnog duhovnika i duhovnika pitomaca.

Basile je ostao u Požegi do ljeta 1865. Kao duhovnik pitomaca osniva među njima Marijinu kongregaciju, propovijeda u gradu i pomaže misionarima. Sve više dolazi do izražaja njegova naglušnost zbog koje teško ispovijeda i razgovara s pitomcima, pa se 1866. vraća u Dalmaciju, u Ilirsko–dalmatinsku misiju. Najprije boravi u zadarskom sjemeništu, zatim nekoliko mjeseci vodi na Mljetu ekonomiju dubrovačkog kolegija. Kad ga Provincijal želi povući u Veneciju, teško mu je ostaviti Hrvatsku. Na Ayalinu sugestiju Provincijal mijenja odluku i šalje ga zadarskom nadbiskupu Maupasu za propovjednika i pomoćnika po župama. Najprije je u Malpagi (Dračevac) kod Zadra, od 1868. u Zemuniku s bratom pomoćnikom Josipom Gimpelom. Godine 1869. moli Generala da mu dopusti misiti u kući jer više ne može odlaziti u crkvu. Kad se malo oporavio, pridružio se 1872. misionarima. S mladim ocem Jurjem Jeramazom ide iz Metkovića na misije po Hvaru, a onda i s Lombardinijem po Šibenskoj biskupiji. Bile su to njegove posljednje misije u Hrvatskoj.

2.11. *Basileova literarna djelatnost*

O. Vinko Basile je sav živio za »katoličko poslanje«, kako je on nazivao ono što je kasnije dobilo naziv koji se i danas rabi — pučke misije. Naviještao je puku vječne istine i na obraćenje pozivao one koji su zašli s evanđeoskog puta i tako se izložili opasnosti vječne propasti. Ako ih je Sin Božji došao trpljenjem i smrću spasiti, onda on kao isusovac ne može prema tome biti ravnodušan. Naučio je to u duhovnim vježbama sv. Ignacija. Naviještene istine i poziv na obraćenje moraju trajno djelovati, a to mogu samo ako su napisani i u obliku knjige nazočne u narodu da ih čita, a Duh Sveti učinit će svoje. To je i o. Basilea nagnalo na pripremanje i izdavanje knjiga, iako po svom pozivu nije bio literat. Nije to ni mogao biti u hrvatskom jeziku koji nije upio s majčinim mlijekom, iako ga je inače odlično naučio. Već za svoj književni prvijenac, prijevod »Razmišljajte ovo dobro«, dobio je priznanje dubrovačkog pisca Antuna Kaznačića: »Ja se iz srca radujem poštovanom Ocu Basilu, da je u malo vremena na taki način u jeziku napredovao, da do brzo moć će otvoriti shram blaga duhovnoga u naš jezik, u kojem prije njega red sv. Ignacija u ovoj vrsti zabava ostavio je od sebe neumrlu uspomenu.«²⁹ Za Basileova pisana djela: 1. »Razmišljajte ovo dobro«,³⁰ 2. »Molitvenik za katolička po-

29 Zora dalmatinska II, (Zadar 1845), 322. Ovdje navedeno prema: M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 124.

30 Djelo »Pensateci bene« je duhovnog sadržaja. Napisao ga je francuski isusovac o. Barthélémy Baudrand (1701–1787) pod naslovom »Pensez–y–bien«. Podrobnije podatke o piscu vidi: C. Sommervogel, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, Bibliographie, Louvain 1960, Tome 1, col. 1020–1047. Basile ga je preveo, možda i uz pomoć nekoga fratra ili kojega drugog svećenika, i dao ga iste godine tiskati. Prijevod je doživio četiri izdanja: prvo je tiskano u Rimu 1844. u tisuću primjeraka i posvećeno je biskupu Jelderliniću; drugo iste godine kod Martecchinija u Dubrovniku također u tisuću primjeraka; treće kod Braće Battare u Zadru u četiri tisuće primjeraka; četvrto opet u Rimu

slanstva po slovinskih državah na jugu«,³¹ 3. »Pravila za Sbor kćerij Presv. Srđca Isusova«, 4. »Nabožna Družba crkovnih prislužnikov šticiena Bl. Ivanom Berchmansom Družbe Isusove«,³² 5. »Važni uzroci s kojih Gospodina Isukrsta Spasitelja našega nada sve ljubiti moramo i njeka spasonosna sredstva kojima se ova ljubav probuditi može«,³³ 6. »Serce Prisveto Jezusovo«, od o. Ivana Marije Mattei D. I.;³⁴ 7. »Devetodnevje na čast Srca Isusova«, O. Ivan Mattei D. I.;³⁵ 8. »Kratka promišljanja«³⁶ koja je priredio s o. Ayalom ili kojim drugim suradnikom, s pravom možemo reći da su priređena, a ne izvorno napisana. Sva ta djela, kao i druga³⁷ veća i manja, kao i plakati i upisnice koje je sa svojim suradnicima izdavao o trošku Družbe Isusove ili Propagande, snažno su utjecala ne samo na vjerskom nego i na jezičnom području. Nije moguće da preko pedeset tisuća podijeljenih primjeraka knjiga i molitvenika ostane bez utjecaja, kao što nisu mogle ostati bez utjecaja ni njegove propovijedi.

O. Basile je i inače želio da se u Hrvatskoj pokrene izdavanje dobrih knjiga, izvorno napisanih i prevedenih, kako asketskih tako i lijepe književnosti. Koncem ljeta 1865. bio je u Rimu radi izdavanja svog »Molitvenika za katolička poslanstva« koji mu je financirala Propaganda, tako da ga je mogao dijeliti bez naplate. Istoj je Kongregaciji izložio svoju zamisao o izdavanju knjiga u Hrvatskoj te zamolio daljnju potporu. U prosincu, na povratku u Hrvatsku, svratio je u Veronu gdje ga je primio provincijal o. Franjo Egano. I on mu je odobrio zamisao o knjigama, ali se pribojavao da bi cijela stvar mogla poći i krivim putem ako bude prepuštena samo Basileu. On je naime želio svaki pothvat završiti sam, a inicijative i kreativnosti nije mu manjkalo, tako da je neku novu stvar prije započeo nego staru dovršio. Budući da je putovao u Zagreb gdje je htio plan o izdavanju knjiga izložiti kardinalu Hauliku, Provincijal mu odredi za poglavara o. Ayalu³⁸ koji će ujedno

u tri tisuće primjeraka. Ukupno je tiskano u devet tisuća primjeraka. (Prema: M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 109)

- 31 Prvo izdanje tiskao u Zavodu Marijinih sinova 1861. u Veroni u šest tisuća primjeraka; drugo izdanje opet u Veroni 1864. u jedanaest i pol tisuća primjeraka; treće izdanje (popravljeni i preradeno) 1865. kod Propagande u Rimu u tri tisuće primjeraka; četvrto izdanje kod Battare u Zadru 1876. bez naznake o nakladi.
- 32 3. i 4. su brošurice ili priručnici (po osam stranica) koje je izdao za vrijeme svog boravka u Rimu 1865.
- 33 To je prijevod Kanižličeva prijevoda francuskog djela »De l'amour de Notre Seigneur Jesus-Christ«, Nantes 1681, kojemu je Kanižličić dao naslov »Primogući i serdce nadvladajući uzroci za ljubiti Gospodina Isukrsta«, Härl, Zagreb, 1760. Basile je svoj prijevod posvetio kardinalu Jurju Hauliku, a tiskati ga je dao u tiskarni Miroslava Kraljevića u Požezi 1864. u dvije tisuće primjeraka.
- 34 Izdano u Veneciji u tisuću primjeraka.
- 35 Izdano 1857. u Veneciji u tisuću primjeraka.
- 36 To su »Molitve« o. Antuna Kanižličića.
- 37 M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 123–129. Nabraja i ostala djela s osnovnim podacima. Također S. Dragičević »Spomenica« II. dio, svežić 1, str. 39–41.
- 38 Budući da je Basile tada bio »posuđen« požeškom orfanotrofiju, nije bio pod superiorom Ilirsko-dalmatinske misije, ali su obojica bili pod svojim venetskim provincijalom, pa je on mogao tako učiniti.

o svemu razgovarati i pregovarati s Kardinalom. Provincijal nije želio da preuzimaju ikakvu brigu za raspačavanje knjiga koje nose u Zagreb niti za vođenje bilo kakvih računa, ili da se od prodavanja poklonjenih knjiga, makar i najjeftinije, stvara bilo kakav fond za buduće knjige. Želio je da Basileova zamisao bude u što većoj mjeri hrvatsko ostvarenje. U tom duhu je protekao i razgovor s Kardinalom. Kardinal ipak nije mogao ništa odlučiti odmah, »već 16. siječnja 1867. saziva 20 svećenika s kojima osniva Društvo sv. Jeronima za širenje dobrog tiska među Hrvatima i pri tome se osniva prvi odbor od šest članova. Ubrzo nakon toga budu složena i pravila Društva koja vlada potvrđuje 27. ožujka 1868.«³⁹

2.12. *Konačni povratak na Siciliju*

Dominik Turani, biskup Agrigenta na Siciliji, uporno je molio o. Generala u Rimu da Basilea pošalje u njegovu biskupiju za misionara. General je to odobrio i Basile se 1872, nakon trideset godina rada po raznim hrvatskim krajevima, vraća u domovinu. Iako narušena zdravlja, poživjet će još deset godina vodeći misije po župama i duhovne vježbe svećenicima i redovnicima. Četiri godine djeluje u biskupiji Agrigento, dvije u Siracusi i posljednje četiri u Palermu. Nakon dugog proгона Crkve postao je pravi duhovni obnovitelj vjerskog života. Suvremenici ga smatrahu svetim redovnikom. Umro je u Palermu 3. ožujka 1882, držeći duhovne vježbe redovnicima. Doživio je sedamdeset i prvu godinu života i pedeset i petu redovništva. Bio je prvi isusovac obnovljene Družbe u Hrvatskoj i središnji lik pučkih misija. Našem je narodu darovao najljepše godine svoga neobično plodnoga svećeničkog života. Hvala mu!

3. *O. Antonio Marija Ayala — neumorni apostol*

Antonio Maria Ayala (Antonio Marija Ayala) rodio se 24. srpnja 1818. u mjestu Mineo u Kataniji na Siciliji, a preminuo je u Splitu 14. prosinca 1887.

U petoj godini života teško je obolio, pa se roditelji, »i conti Ayala«, zavjetovale sv. Franji Paulskom da neće sinu priječiti izbor duhovnog staleža ako ozdravi. Kad se oporavio, dadoše ga u isusovački konvikt u Kalaktaniju na odgoj i školovanje. Dječaka su svi hvalili zbog čednosti i poslušnosti, a već tada je govorio da želi biti isusovac. I doista, s trinaest godina, ali i s posebnim dopuštenjem generala reda, stupi on 19. listopada 1831. u novicijat u Palermu kao član Sicilijanske provincije.

U programu novačkog života je i tzv. »peregrinatio«, dulje putovanje novaka bez novca i bez ikakve sigurnosti za prehranu i prenoćište, ne bi li osjetili što to znači biti siromah i pouzdati se u Božju Providnost. Na tom putovanju novaci su, u prikladnim prilikama, mogli i propovijedati. Antonio je i tu vježbu tako zdu-

³⁹ Prikaz o svemu tome napravio je: J. Lahner, Zamisao isusovca o. Vinka Basilea i hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, *Marulić* (13) 1 (1980) 80–84. i M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. 129–133.

šno vršio da su se neki grješnici doista obratili. Kako je bio sitan a živahan, od milja ga nazvaše »patruzzo«, to jest mali padre, patrić. Nakon novicijata slijedio je studij retorike i filozofije, a onda magisterij ili vrijeme praktičnog rada, obično među mladima. Teologiju je završio u dvadeset i petoj godini života i bio zaređen za svećenika. Među svojim kolegama je vazda bio po godinama najmlađi jer je mladi od svih stupio u novicijat. Po naravi je bio vrlo komunikativan.

3.1. *Želi u misije, pa će stići na našu obalu*

Svima je bila poznata Antonijeva ozbiljna želja za misijama, iako ga nisu svi uzimali ozbiljno, čak ni onda kad je počeo učiti engleski. Za takav apostolat nije ga preporučivalo ni slabo zdravlje, pa se njegovoj želji protivio i provincijal. Budući da je ustrajao s molbama, general reda o. Roothaan pozva ga u Rim da ga osobno i izbliza upozna. Kako bi provjerio njegovu stalnost, odredi da dvori bolesnike u bolnici. Tijekom četrdeset dana bolničkog rada Antonio se u odluci nije pokolebao. Čak mu se zdravlje toliko popravilo i učvrstilo da ga je o. General mogao dodijeliti o. Vinku Basileu koji je upravo došao u Rim da izmoli još tri druga s kojima će, po želji dubrovačkog biskupa Jederlinića, preuzeti Trebinjsku misiju dok se od austrijskih vlasti ne dobije dozvola za preuzimanje gimnazije u Dubrovniku. Budući da drugih nije imao, posla njih dvojicu, a ne koliko je Dubrovački biskup molio.

Taj sicilijanski dvojac stiže u grad sv. Vlaha 12. kolovoza 1845, a u listopadu preuzeše misiju. Basile je već dosta dobro govorio hrvatski, dok je Ayala u učenju bio početnik, pa je uza se uvijek nosio Parčićev talijansko–hrvatski rječnik i često u nj zavirivao, osobito kad je htio nešto pitati. Priprosti ljudi su mislili da on to zaviruje u onaj veliki svećenički molitvenik, pa su vazda s poštovanjem odgovali na njegova pitanja. A rado je zalazio među seljake i s njima razgovarao samo da što bolje nauči pravilan naglasak, duljinu i kraćinu u riječi.

3.2. *U Trebinjskoj misiji*

O Ayalinu mukotrpnom životu i radu u Trebinjskoj misiji vrijedi isto što smo saznali o Basileu, samo što je on tek počeo učiti hrvatski u kojem je njegov sudrug već dobrano napredovao, pa se zbog toga znao naći u neprilici. Jednom je morao hitno poći nekoj nesretnoj djevojci koja samo što nije umrla. Došavši u kolibu gdje je živjela s roditeljima, nađe je nasmrt blijedu, a oko nje ukućane u plaču i jauku. Od njih nekako sazna da joj se pri jelu koščica zabola u jednjak i ne želi ni naprijed ni nazad. Mladi misionar poškropi bolesnicu blagoslovljenom vodom, izvadi svoj rječnik da potraži kako se kaže »pane molle«, pa zatraži mekanu sredinu kruha. Kad mu pružiše pogaču, izvadi je i dade djevojci, a odmah potom i gutljaj vode. Mekani zalogaj i voda pomaknuše koščicu, te sve skupa siđe kamo treba, a djevojka se smiri. Pomalo joj se u lice vrati zdrava boja, prođe je bol i ona usta na radost svih koji su je došli oplakati. Po selima se razglasi da je mladi kapelan, don Vinko, svetac kojemu njegova tajnovita knjiga pomaže da čini čuda. Od tada su svi sa strahopoštovanjem gledali njega i njegovu knjigu, a to je bio Parčićev rječnik. Od

svih desetak misionara koji su tijekom deset godina radili u Trebinjskoj misiji, Ayala je najbolje naučio hrvatski. Njemu je to uspjelo jer je bio odlična sluha, a u onom kraju se i govori kao da se pjevuši. Kasnije su se ljudi na misijama po Dalmaciji divili kako lijepo govori njihovim jezikom i započinje pjesme.

Bila mu je povjerena župa Rasno. Sela rastepena, crkve nema, Turci ne dopuštaju zvona. Antonio, conte po rodu, prihvatio je ne samo redovničko siromaštvo nego i siromaštvo kršćanske raje pod turskim zulumom. Stanovao je u seoskoj kolibici koju je sam čistio, sam je prao svoje rublje, sam kuhao, sam svoga konja hranio i timario i štalu mu čistio. Triput u godini polazio je u »red« — u obilazak raštrkanih sela; poučavao ljude u vjeri, dijelio sakramente, tješio u nevolji, savjetovao u potrebi. Obilazio je pastire po planinama, poučavao ih i ispovijedao, slavio s njima misu pod vedrim nebom. Nerijetko mu je nebeski svod bio i jedini noćni pokrivač. Ljeti mu je taj pokrivač bio čak ugodniji od teškoga pastirskog vunenog biljca iz kojeg bi noću izmiljila sva sila sitne gamadi da se nasiše njegove krvi. Narod je o. Ayalu silno zavolio, a zvali su ga jednostavno don Antun. Bio im je svećenik, liječnik i učitelj, a pred turskim vlastima jedini branitelj i zagovornik, iako ni za vlastitu glavu nikad nije bio siguran. Što se njega tiče, on bi najradije ostao s tim priprostim i siromašnim pukom, da ga poglavari 1852. ne poslaše, zajedno s Basileom, u novi apostolat — pučke misije.

3.3. Pučke misije u znaku Srca Isusova i Marijina

Oci Basile i Ayala su u Trebinjskoj misiji osjetili da je pobožnost prema Presvetom Srcu Isusovu i Bezgrješnom Srcu Marijinu našem narodu veoma draga i da donosi lijepe plodove, pa su je nastojali što više proširiti. Svojim misijskim povijedima uspijevali su ganuti i najtvrdja srca. Oni su to pripisivali milosnom djelovanju Božanskog Srca Isusova koje su iskreno i žarko štovali, što nipošto nije krivo. Zato su tu pobožnost nastavili širiti svakom prilikom, a poslije njih su to činili i njihovi nasljednici u tom apostolskom djelu. Prvu Bratovštinu Srca Isusova i Marijina osnovali su 1852. u Blatu na Korčuli, a potom su je osnivali svuda na misijama. U Bratovštinama Bezgrješnog Srca Marijina osobito se molilo i činilo dobra djela za obraćenje teških grješnika, koji su kao takvi bili poznati ili nepoznati. Nakon jednih misija o. Ayala zapisuje: »Narod rado prihvaća pobožnost Srca Isusova i sv. Ignacija, a Majku Božju ionako uvelike i nježnom djetinjom ljubavlju ljubi i svom toplinom srca štuje. Moram priznati da nas hrvatski narod susreće s ljubavlju i pouzdanjem.«⁴⁰

Kad god je stigao svoje propovijedi je pisao, a slovio je kao vrstan propovjednik. U crkvi al Gesù u Rimu jedne je godine propovijedao tijekom cijele devetnice u čast Srca Isusova, a 1870. u istoj crkvi i kroz cijeli svibanj. Imao je vještinu uvjerljiva predočivanja, a hrvatski mu nije bio zapreka ni za neplaniran nastup. Tako je jednom i u Kotoru morao neočekivano propovijedati za blagdan sv. Tripuna. Isko-

40 S. Dragičević, *Spomenica* II. dio, svežić 1, str. 37. O širenju te pobožnosti opširnije u poglavlju o misijama općenito.

ristivši podatke o svecu koje mu je kratko iznio biskup, govorio je tako lijepo da su vjernici bili oduševljeni, a biskup mu je čestitao.

Kao misionar proputovao je sve biskupije od Kotora do Poreča, od Pule do Đakova, pa i dalje do Srijema. A u ono se vrijeme nije lako putovalo. Iz južne Hrvatske u sjevernu nije se moglo preko Bosne, nego se moralo ploviti morem i obilaziti kopnom. Nakon dvadeset i dvije godine misionarskog rada (1852–1874) napisao je svoje izvješće i pri svršetku otkriva tajnu uspjeha i daje lijepo svjedočanstvo o našem narodu kad veli: »Narod rado prihvaća pobožnost prema Srcu Isusovu i sv. Ignaciju, a Majku Božju ionako uvelike ljubi djetinskom ljubavlju i štuje svom toplinom svoga srca. Moram priznati da nas hrvatski narod susreće s ljubavlju i pouzdanjem.«

Neprijateljske framasonske novine katkada su mu predbacivale da je stranac. Tim istim novinama nije smetao nijedan stranac ako je bio liberal ili slobodni zidar, ali misionari su im smetali. Ayala im je odgovorio: »Vazda sam, i javno, izjavljivao da se osjećam Hrvatom među ovim dobrim i pobožnim narodom. Moja je vruća želja da moje tijelo jednog dana počiva među Hrvatima za koje se odsrca i svom dušom žrtvujem jer i zaslužuju. Odanost Bogu i vjeri njihova je odlika koju su baštinili od svojih vrljih pradjedova.«⁴¹ Ta želja o konačnom počivalištu ispunit će mu se nakon trideset pet godina misionarskog rada.

3.4. Podli napadi i odlučna obrana

U drugoj polovici 19. st. u Austro–ugarskoj monarhiji su neprijatelji Katoličke crkve uporno radili protiv katoličkih škola jer su u ministarstvima, pa i u onome za prosvjetu, bili takozvani »liberalci« koji su željeli iz škola potisnuti utjecaj Crkve. U tom su se obilno služili i pamfletima. Tako su i novine »Moravska orlica« iz Ostrave donijele članak u kojem piše da su isusovci u Dubrovniku neprijatelji Hrvata. Provincijal Austro–ugarske provincije D. I. o. Emil Bülow je pismom 23. prosinca 1874. zamolio o. Ayalu da odgovori na napad. Odgovor počinje ovako: »Vaše [je] napadanje bez temelja, lažno i zlobno, kad tvrdite da su Isusovci u Dubrovniku ljuti neprijatelji Hrvatskog naroda. Protivno ćete se uvjeriti, ako ozbiljno pratite od g. 1843. do 1874...« Nabrojio je što su sve radili i poduzimali u tom razdoblju: Trebinjska misija, misije u Dalmaciji, misije u Hrvatskoj i Slavoniji, misije u Istri, misije u Krčkoj biskupiji, misije u Porečko–pulskoj biskupiji, korizmene propovijedi i duhovne vježbe, isusovačka javna i potpuna gimnazija u Dubrovniku, rad isusovaca nakon 1868. kad im je vlada oduzela gimnaziju, župe Opuzen i Stravča, tisak (i navodi sva izdanja i njihovu nakladu, a puno toga je izdano o trošku same Družbe), knjige darovane Društvu sv. Jeronima Zagrebu (tiskane o trošku Propagande)... Pri kraju navodi što je 1858. rekao liberalima u Varaždinu kojima nije bilo drago što se drže misije, pa su misionarima predbacivali da su stranci: »Kad smo mi ili kao pučki misionari ili kao nastavnici potakli Hrvatski narod da se odmetne od svoje hrvatske zastave? Ja sam naučio vaš jezik te se ponosim i

41 S. Dragičević, *Spomenica* II. dio, svežćić 1, str. 37–38.

dičim da vam u ovom jeziku mogu saopćiti svoje misli, a u vašem srcu pobuditi plemenita čuvstva da prigrlite krjepost. Nijedan se narod ne stidi svog jezika, ja se pak dičim hrvatskim jezikom te se nadam da ću kod Hrvata sklopiti svoje oči — umrijeti (...) Misionar služi se jezikom da saopći svoje misli i nastoji da ljubi sve, bili oni koje god stranke ili mišljenja, a da sve predobije za Isusa Krista. Jezik je sredstvo komunikacije i nije svrha samom sebi, već se misionar njime služi da traži duše i za njih žrtvuje samoga sebe bez razlike na narod i jezik, jer svima je jedan Gospodin.«⁴²

3.5. *Polako prema sutonu*

O. Ayala bijaše srednjeg rasta, uspravan kao vojnik, vatrene sicilijanske ćudi. Iz crnih mu je očiju sijevala odlučnost, postojanost, pronicavost i dalekovidnost. Iako uvijek s priprostim pukom, nije se poseljačio, nego je sve i svakoga oplemenjivao urednošću u poslu, prijaznošću u razgovoru, otmjenošću u nastupu. Kad je trebalo, nastupio je odlučno kao general i njegovu su riječ poštivali. Tako je, kao rektor »collegii dispersi« u Dubrovniku, nastupio i 1873. u obranu nepovredivosti redovničke zajednice, kad je vlada dala silom provaliti vrata redovničkog prebivališta da bi se gimnazijalcima učinio prolaz u crkvu sv. Ignacija. On se nije odupro silom, nego je nasilnike, inače državne činovnike, neustrašivo upozorio da krše državni zakon koji su dužni poštivati. Godine 1879. prenio je sjedište pučkih misija iz Dubrovnika u Split, u iznajmljenu kuću kod crkve sv. Filipa, i ostao superior do 1887. Kao poglavar obazrivo je postupao sa subraćom, uredno vodio spise i vjerno vodio svoj dnevnik.

Naporna putovanja, težak misionarski život, duga ispovijedanja u hladnim i vlažnim crkvama, iscrpiše njegovo zdravlje. Prvi znaci bolesti pokazali su se u listopadu 1882. za vrijeme pučkih misija u Babinu polju na otoku Mljetu. Po povratku u Split pošao je k liječniku koji je postavio dijagnozu: »ipertrofia della prostata«, i protumačio mu da je bolest neizlječiva. Savjetovali su mu da potraži liječnika i izvan Splita, i on je to učinio. Svi liječnici su se složili s prvotnom dijagnozom. Jedan jedini je predlagao operaciju, ali je to odbijeno kao preopasno za život. O. Ayala je te neugodnosti strpljivo podnosio i još u studenome 1885. držao misije u Trstu.

Vrativši se iz Trsta, bolest ga još jače pritisnu. Od tada je prebivao uglavnom u Splitu i bio kućni poglavar. Djelovao je u kapeli sv. Filipa i držao duhovne vježbe svećenicima. Veoma je ljubio svoje redovničko zvanje, vazda bio ponizan, samozatajan i do kraja radin. Mnogo je štovao Presveto Srce Isusovo, blaženu Gospu, sv. Josipa, sv. Ignacija i sv. Franju Ksaverskog. Nekako u to vrijeme glavni promicatelj Apostolata molitve i urednik francuskog mjesečnika »Messenger du Coeur de Jésus« (Glasnika Srca Isusova), o. Ramière, uz potpuno odobrenje naših bisku-

42 Usporedi: M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i pri-nosi* (1982) br. 13, str. 116, osobito bilješku br. 46, i S. Dragičević, *Spomenica ...*, II. dio, svežić 1, str. 38.

pa, imenova ga središnjim upraviteljem Apostolata molitve za hrvatske zemlje. S Ramièrom se često dopisivao i obavješćivao ga o širenju pobožnosti Srcu Isusovu u našoj zemlji, šaljući mu i zahvalnice naših vjernika da se objave u francuskom Glasniku, jer hrvatskog još nije bilo.

3.6. *Ispunila mu se želja*

Odgojio je niz mladih misionara, među kojima su i oci Lombardini i Jeramaz. Njih dvojica krenuše 28. studenoga 1887. u Zadarsku nadbiskupiju držati misije. Pred odlazak se oprostiše s bolesnim o. Ayalom u nadi da će ga ipak naći živa kad se vrate za božićne blagdane. Svršivši misije na Silbi i Olibu, vratiše se u Zadar gdje primiše vijest da je o. Ayala na umoru. Nadbiskup im odobri prekid misija i oni krenuše u Split. Kad stigoše, navečer 13. prosinca, o. Ayala je već bio u agoniji. Preminuo je sljedećeg dana, 14. prosinca 1887, u sedamdesetoj godini života i pedeset i sedmoj redovništva.

Biskup Marko Calogera koji ga je veoma cijenio, posjetio ga je mrtva na odru u crkvi sv. Filipa. Oprostiše se od njega mnogi svjetovni svećenici i redovnici, redovnice i sjemeništari i sva sila naroda. Pokopan je najprije u grobnicu franjevac konventualaca, jer isusovci svoje još nisu imali. Kasnije kad je izgradiše na Sustipanu, preniješe u nju i njegove posmrtno ostatke. Ispunila mu se želja da i mrtav ostane s hrvatskim narodom. Cijela je Hrvatska molila za pokoj njegove duše. Nažalost, nije poznato da bi u Dubrovniku, Splitu ili igdje drugdje, bar ne na hrvatskom jugu, imao svoju ulicu ili trg, a zaslužio je! Hrvatskom je narodu posvetio četiri desetljeća svoga svećeničkog života. Hvala mu!⁴³

3.7. *Novo svitanje*

Oci Basile i Ayala, kao i svi isusovci koji su dolazili s Apeninskog poluotoka, susretali su svuda u južnoj Hrvatskoj, osobito u Dubrovniku, živu uspomenu na staru Družbu, ali ne spominju nijednog preživjelog člana koji bi im se pridružio. Oni su dakle bili prvi koji su karizmu sv. Ignacija ponovno unosili u hrvatski narod: najprije na jugu, a doskora i na sjeveru. Bilo je to u sasvim drugačijim prilikama od onih u kojima je djelovala stara Družba. Crkva više nije imala monopol na školstvo, pa ga ni Družba nije mogla razvijati kao nekada. Nije bilo uvjeta za otvaranje kolegija s vlastitim školama, pa su se školstvom bavili samo u sjemenišnim gimnazijama u Dubrovniku i Zadru. Crkvi je ostao monopol naviještanja Isusa Krista i nova je Družba to prihvatila. Napori te dvojice pučkih misionara, kao i njihovih nasljednika Hrvata i nehrvata, bili su usmjereni u prvom redu na puk, i tu su njihove velike žrtve urodile još većim plodovima, kao i pučkih misionara stare Dru-

43 U poglavlju o misijama upoznat ćemo ga i više kao misionara i kao pisca. Za ovu kratku biografiju poslužili su podaci iz: »Relazione delle missioni 1887, Necrologio, p. 15, A. Aldegheri, *Breve storia...*, p. 200; M. Papac, Trebinjska biskupija sredinom XIX. stoljeća po izvješću apostolskog vizitatora o. Vinka Basilea D. I., *Vrela i prinosi* (1938) br. 8, str. 83–102; M. Korade, Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.–1882.), *Vrela i prinosi* (1982) br. 13, str. kao i S. Dragičević, *Spomenica* II. dio, svežić 1. i drugo.

žbe.⁴⁴ Malo po malo isusovci su se ukorjenjivali u hrvatski narod. U danima Basileove smrti u Palermu, 13. ožujka 1882, u Travniku se, pod vodstvom isusovaca Austrijske provincije u kojoj je bilo već i Hrvata, pripremao materijal za gradnju nadbiskupskog sjemeništa s gimnazijom, a u vrijeme Ayaline smrti 14. prosinca 1887. ta je gimnazija već pet godina odgajala dječake za budući kler Sarajevske nadbiskupije, a isusovaca Hrvata, ili barem rođenih u Hrvatskoj, bilo je dvadesetak.

THE SECOND ARRIVAL OF THE JESUITS IN SOUTHERN CROATIA (PART 1)

Valentin Miklobušec

Summary

Much in life begins as a coincidence, but then proceeds to become permanent. This was also the case, after the restoration of the Society, with the coming of the first Jesuits to the south of Croatia, or more precisely, to the territory inhabited by the Croatian people which at one time extended, and which today extends, beyond the frontiers of the Republic of Croatia. Two Sicilian Jesuits, Basile and Ayala, longed to become missionaries in faraway lands across the ocean, but the General of the Order despatched them only as far as the opposite side of the Adriatic. They came to a people who had need of them, to a Church who had called upon them to come. At the invitation of the Bishop of Dubrovnik, they founded a mission at Trebinje, which fact is discussed in the first part of the essay. In the second part of the essay the reader will gain a broader insight into the establishment of another mission — the Illyrian–Dalmatian mission — with seminaries in Dubrovnik and Zadar. In the third section the reader shall become acquainted with their labours in yet another city on the Adriatic, that is in Split, to which they transferred the seat of their mission, and also in some of their smaller mission churches and parishes. The Jesuits engaged in no activities that were not approved by the local bishops who, for the most part, had invited them to their diocese. The Jesuit »sentire cum Ecclesia« is not a reference to the universal Church only, but also to the local Church. They desire always to be at hand and to go into the vineyard when they are called to do so by the Lord. As Saint Ignatius prayed that the Society never be wanting in Crosses, so it seems that his prayers were answered on the Croatian coast as well, and that his spiritual sons experienced the meaning of the words, »We are useless servants«, or rather, »helpless« servants. Still the seeds that they sowed have taken root, and they grow even today and bear fruit.

Key words: the Society of Jesus, Jesuits, Southern Croatia, Vincenzo Basile, Antonio M. Ayala.

44 O misionarima i pučkim misijama stare Družbe vidi: M. Vanino, Pučke misije, *Isusovci i hrvatski narod*, III. dio, Zagreb, 2005, 3–281.